

ERFGOED LEEFT

04

ZAND EROVER!?

EEN SOCIAAL-ARTISTIEK PROJECT VAN VICTORIA DELUXE EN CULTUURCENTRUM EVERGEM
NAAR AANLEIDING VAN DE ONTEIGENING VAN DE EVERGEMSE WIJK ZANDEKEN

TEKST:

LIESBETH MAENE

EVY MENSCHAERT

MARC ROEGIERS

SOFIE VANDAELE

EKLO 2008

VOOR WOORD

CHRISTIANE OP DE MOTO VOOR CAFE
DE NACHTEGAEL. FOTO VIA CHRISTIANE
VANKERCKVOORDE, CA. 1965

Erfgoed Leeft! Erfgoed beweegt meer en meer mensen. We willen bewaren wat we waardevol vinden en er zorg voor dragen voor de toekomst.

Met de reeks "Erfgoed Leeft" wil de Erfgoedcel Meetjesland het cultureel erfgoed van het Meetjesland belichten. Een editie in de reeks "Erfgoed Leeft" kan een algemeen erfgoedthema uit het Meetjesland behandelen. Het kan ook een themaproject van de Erfgoedcel Meetjesland of van andere initiatiefnemers belichten of een onderzoeksthema over het Meetjeslandse erfgoed weergeven. "Erfgoed Leeft" wil de lezer prikkelen en uitnodigen om het erfgoed te ontdekken en te beleven. Fris, actief, uitnodigend en toegankelijk. Deze woorden typeren de reeks.

Met de editie "Meetjesland verbeeldt *Zand erover!?*" ondersteunt de Erfgoedcel Meetjesland de ontsluiting van het project *Zand erover!?*, een sociaal-artistisch project dat Victoria Deluxe en Cultuurcentrum Evergem samen opzetten in en met de Evergemse wijk Zandeken. Zandeken, een wijk gelegen aan de Gentse kanaalzone, zal in de loop van 2008 volledig van de kaart verdwenen zijn ten gevolge van de uitbreiding van de Gentse haven. De inwoners moeten noodgedwongen op zoek naar een nieuwe thuis. Vele herinneringen blijven onlosmakelijk verbonden met deze plek.

Cultuurcentrum Evergem en Victoria Deluxe hebben een herinneringsdocument gemaakt dat het collectieve geheugen van Zandeken in woord en beeld brengt. Naast deze editie in "Erfgoed Leeft" is er een documentaire, en met de steun van de Erfgoedcel Meetjesland ook een website en een reizende tentoonstelling. Meer informatie hierover vindt u op www.zandeken.be.

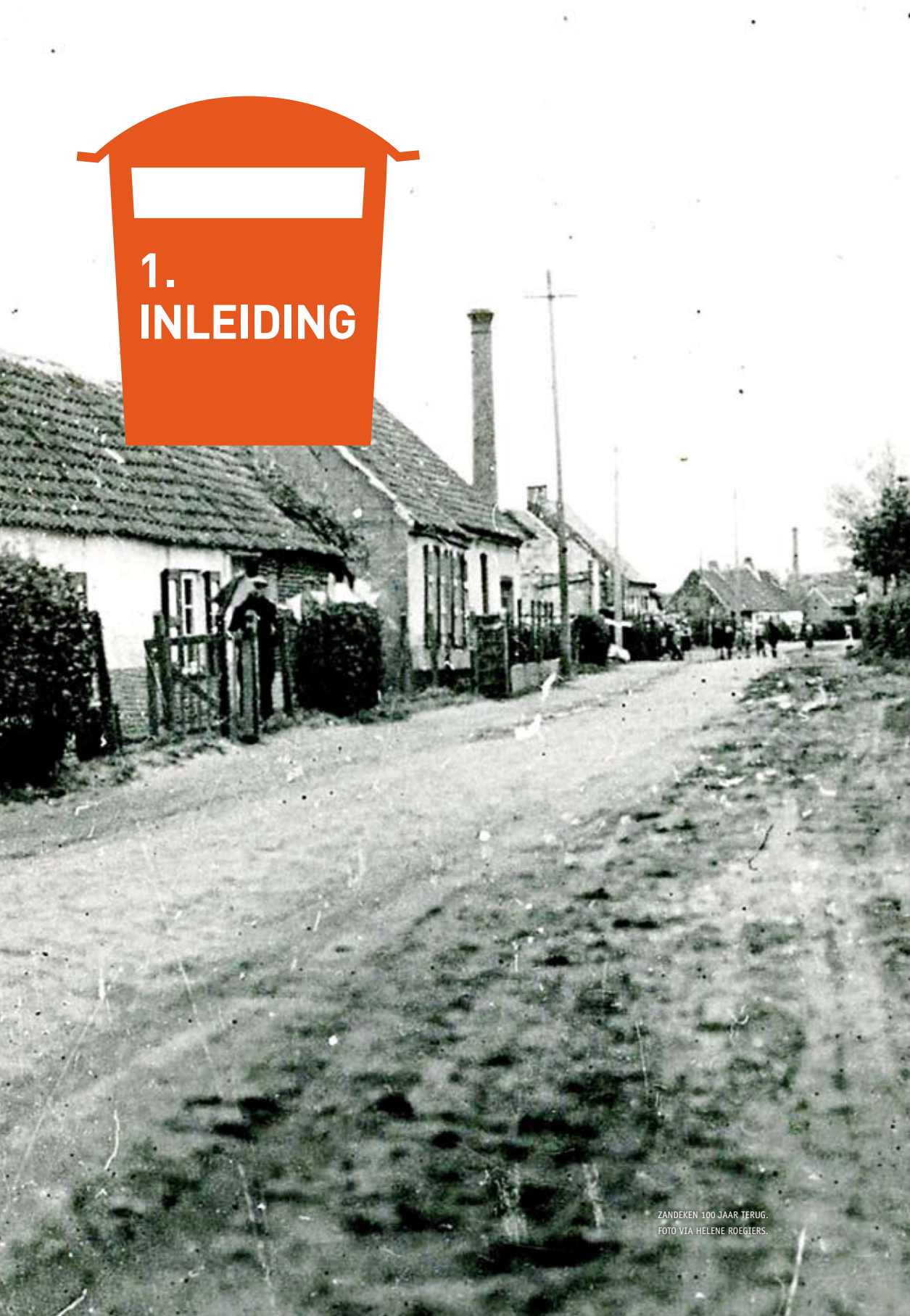
De editie "Meetjesland verbeeldt *Zand erover!?*" is tegelijk veel meer dan alleen een ode aan de rijke geschiedenis van de wijk Zandeken. Deze editie is exemplarisch voor de recente geschiedenis en de kracht van zo veel andere - al dan niet verdwenen - lokale gemeenschappen in het Meetjesland.

De publicatie illustreert de impact van de industriële vooruitgang op onze levenswijze en het landschap, de evolutie van een agrarische naar een industriële maatschappij en toont hoe de herbesteding van een plek een abrupte breuk kan zijn met haar geschiedenis.

Frank Sierens

Voorzitter COMEET / Erfgoedcel Meetjesland

1. INLEIDING

ZANDEKEN 100 JAAR TERUG.
FOTO VIA HELENE ROEGIERS.

Het onteigeningsverhaal van Zandeken heeft vele facetten. Het maakt deel uit van een ambitieus economisch project, dat de werkgelegenheid en welvaart in en rond Gent moet doen groeien. De keerzijde van de medaille is een verhaal dat niet in cijfers kan worden uitgedrukt, dat gaat over emoties en ervaringen van mensen die noodgedwongen afscheid moeten nemen van hun woon- en soms ook werkplek.

In het najaar van 2005 startten Victoria Deluxe en Cultuurcentrum Evergem een sociaal-artistisch project op met als doel een integer en doorleefd herinneringsdocument te maken dat het verhaal van de wijk Zandeken vertelt vanuit het perspectief en de beleving van de (ex-)inwoners. Wat is en was Zandeken voor hen? Wat willen zij bewaren voor het nageslacht? Hoe beleven zij het afscheid van hun wijk als woonplek en leefgemeenschap? Wat zijn hun toekomstperspectieven?

Het project Zand erover! duurde tweeënhalf jaar, een lange en intensieve periode waarin een band en een vertrouwensrelatie kon groeien tussen makers en (ex-)bewoners. Cineast Koenraad Deblauwe en fotografe Evy Menschaert maakten fotografische en filmische portretten van heel wat bewoners, hun huizen en hun omgeving. Interviews gaven inzicht in de geschiedenis, de 'petites histoires', de notoire figuren van de wijk en de familieverhalen. Inwoners verwoordden hun emoties rond het afscheid in poëzie en zochten oude foto's op. Geregeld werden samenkomsten georganiseerd waarin het verzamelde materiaal, eerste montages of foto's werden gepresenteerd. Kortom, de inwoners werden op verschillende manieren uitgenodigd en gestimuleerd om voorstellen en ideeën te leveren voor een herinneringsdocument over hun wijk. Het gaf de makers de ruimte om steeds nieuwe denksporen te ontwikkelen en tot een gelaagd en genuanceerd verhaal te komen.

HET ZANDEKEN.
POSTKAART VIA GERARD BAUWENS. 1908

WINDMOLEN IN DE MIST.
FOTO ERIC SCHAUVLIEGE. 2006

De makers hebben getracht om de intimiteit en de intenties van het project *Zand erover!?* zoveel mogelijk tot hun recht te laten komen in de opzet van deze editie in *“Erfgoed Leeft”*. *“Meetjesland verbeeldt Zand erover!?”* wil niet één verhaal of visie weerspiegelen, maar wel een diversiteit aan verhalen, beelden, anekdotes, losse herinneringen en belevenissen. Alsof alles je wordt verteld door de (ex-)inwoners van Zandeken zelf, bladerend in een fotoalbum dat over vele jaren gaat of wandelend langs plekken waar ooit een gemeenschap leefde, hard werkte, samenkwam en plezier maakte. Het is de geschiedenis van onderuit verteld, in de eigen taal.

“Meetjesland verbeeldt Zand erover!?” gaat over de poëzie van het verleden en ‘wat niet meer is’, maar ook over de harde realiteit van ‘het komt niet meer terug’...

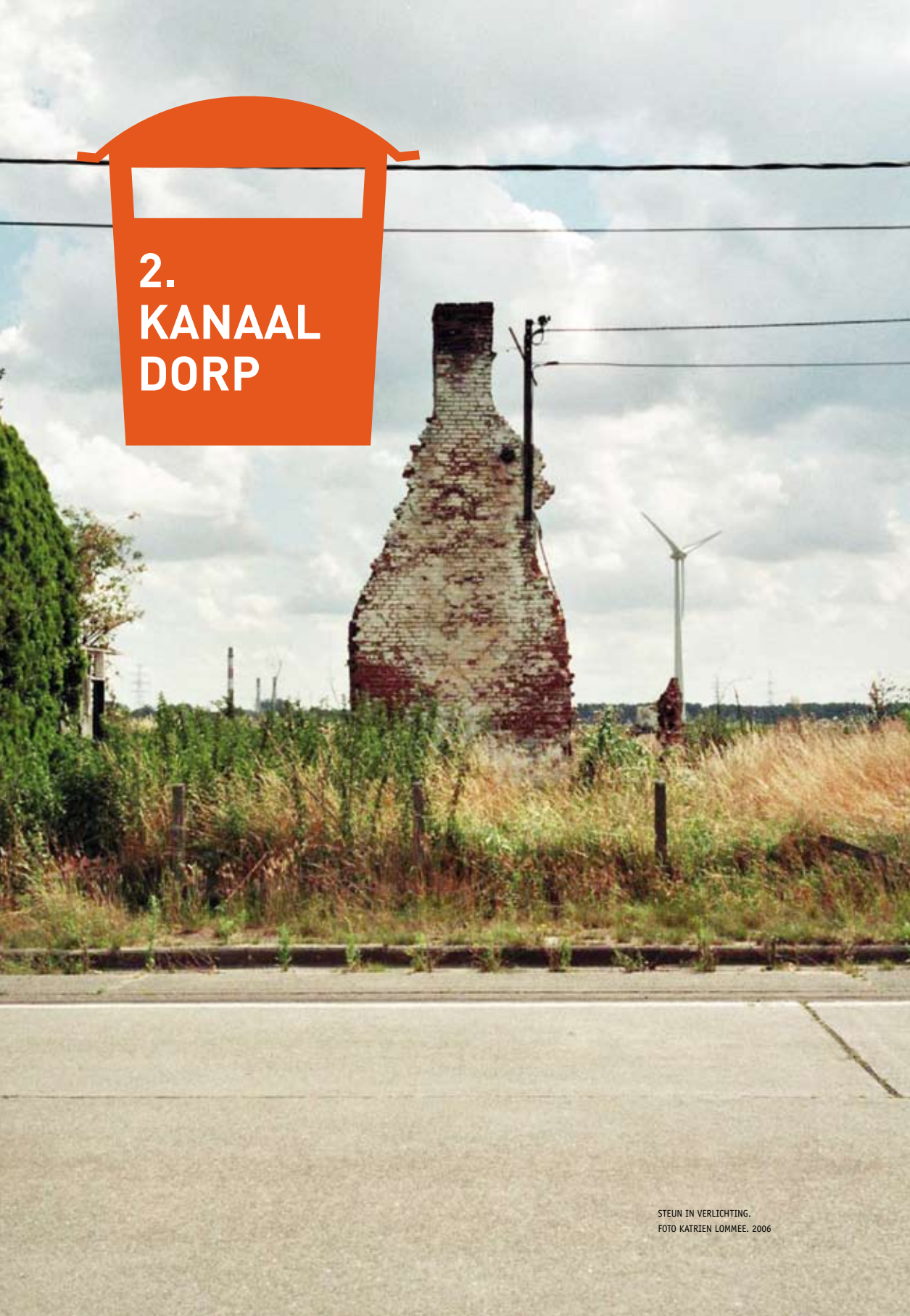
De geïnterviewden worden in deze publicatie niet bij naam genoemd. De citaten zijn immers herkenbaar voor elke kleine dorpsgemeenschap. De interviewfragmenten worden cursief weergegeven.

JULIA EN HELENE ROEGIERS.
FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

2. KANAAL DORP

STEUN IN VERLICHTING.
FOTO KATRIEN LOMMEE. 2006

In Kluzen, een deelgemeente van Evergem, ligt de wijk Zandeken. Bij het schrijven van deze publicatie is het einde van Zandeken reeds in zicht. De wijk moet plaats maken voor de uitbreiding van de Gentse haven, meer bepaald voor het Kluzendokcomplex.

Zandeken heeft in de jaren 1970 een industriële bestemming gekregen en ligt in de Gentse kanaalzone. Dit is het gebied rond het kanaal Gent-Terneuzen en de R4-oost en R4-west. Het bestaat uit grote delen van de stad Gent en de gemeenten Evergem en Zelzate. In het zuiden wordt de kanaalzone begrensd door Mariakerke, Wondelgem, de Gentse kernstad (Dampoort), Oostakker en Sint-Amandsberg. In het noorden bakent Zelzate de kanaalzone af.

Het Zandeken heeft 237 inwoners, met 97 gezinnen, 11 bedrijven en 13 landbouwers. De wijk telt 4 straten: Zandeken, Hoogstraat, Hultjen en Lage Avrije. Ze maken deel uit van dezelfde wijk, maar zijn toch elk een beetje apart.

STRAATNAAMBORDEN.
FOTO EYV MENSCHAERT. 2007

Nu spreekt men van 't Zandeken maar vroeger was er sprake van 't Zandeken, de Hoogstraat, 't Hultjen en de Avrije. Zeker de Avrije was apart geweest, het was een beetje het einde van de wereld. Rond de jaren '50 was op vakantie gaan enkel voor de rijken. Het gebeurde meermaals dat we tijdens de grote vakantie, twee maanden dus, enkel voor de kerkdienst op zondag en een boodschap onze straat vertieten.

2.1. GENT WIL DE ZEE BEREIKEN

Het kanaal Gent-Terneuzen wordt in 1827 gegraven onder het bewind van Willem I, Koning der Nederlanden. Er gaat een eeuwenlange geschiedenis aan vooraf, waarin Gent steeds opnieuw probeert toegang tot de zee te verwerven.

Al in de 13de eeuw zoekt de stad Gent een uitweg naar zee om haar handelsbetrekkingen te kunnen uitbreiden. De graafwerken voor het kanaal de Lieve vangen aan in 1251. Dit kanaal vormt de verbinding van de Leie met Damme en vertrekt in het stadscentrum van Gent aan het Gravensteen. Via het Zwin biedt dit kanaal een rechtstreekse toegang naar de zee. Het was de eerste kunstmatige waterweg tussen Gent en de Noordzee. De graafwerken eindigen pas in 1269. Het kanaal is in totaal 45 km lang.

De stad bouwt op de Lieve rabotten of keersluizen. Schippers moeten er tol betalen. Het woord rabot is een verbastering van het Franse woord rabattre, wat neerslaan betekent. Dit verwijst naar het neerlaten van zware houten tussenschotten of balken in het water. De Lieve is onder meer van economisch belang voor de Gentse

lakennijverheid, vanwege haar directe verbinding met de zee en dus met Engeland, de belangrijkste wolleverancier.

Door de geleidelijke verzanding van het Zwin verliest de Lieve haar betekenis. In 1547 levert Keizer Karel een vergunning af tot het graven van de Sassevaart. Dit is de definitieve doodsteek voor de Lieve. Vandaag is de Lieve tussen Evergem-Belzele en Zomergem vooral bekend vanwege haar idyllische oevers en mooie fietspaden. Het Schipdonkkanaal loopt tussen Zomergem (Stoktevijver) en Moerkerke in de oude bedding van de Lieve.

De Sassevaart verbindt Gent met de Noordzee via de Honte, het deel van de Westerschelde ter hoogte van Terneuzen. Oorspronkelijk loopt het kanaal tot tegen de Graaf Jansdijk. Goederen worden daar over land overgeslagen van zeeschepen naar binnenvaartschepen en omgekeerd. Later wordt de dijk doorbroken met een sas of sluis. Het huidige Sas van Gent ontstaat op die plek.

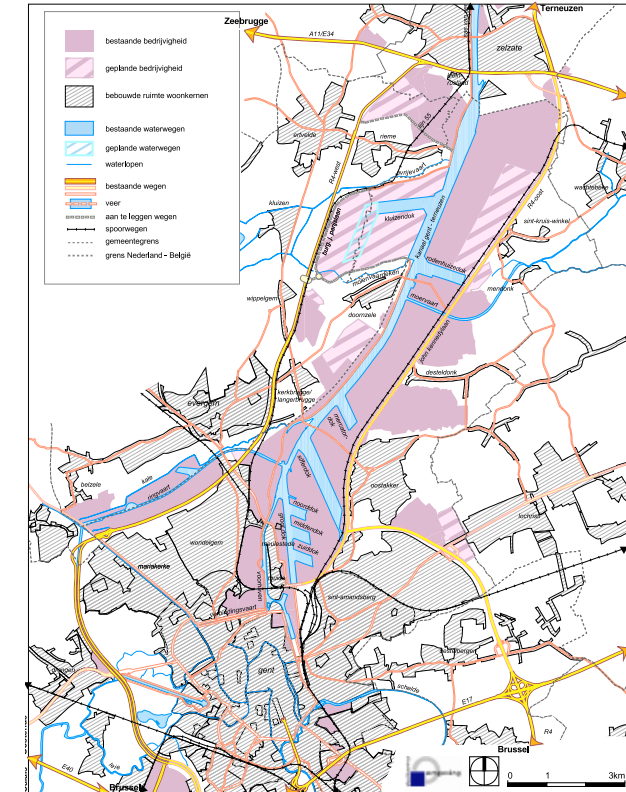
Het kanaal wordt een drukke handelsroute. Maar de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) en de Vrede van Münster (1648) luiden de teloorgang van de scheepvaart op de Sassevaart in. De Noordelijke Nederlanden verbieden immers in 1648 de vaart op de Schelde naar Sas van Gent en Antwerpen. Hierdoor speelt Gent haar verbinding met de Honte en de zee kwijt en verliest het kanaal haar economische betekenis. De Sassevaart verzandt en de Gentenaars gebruiken het kanaal Gent-Brugge als verbinding met de zee. Dit kanaal werd tussen 1613 en 1623 gegraven bij octrooi van de landvoogden Albrecht en Isabella.

Bij de hereniging van de Noordelijke en de Zuidelijke Nederlanden (1815-1830) komt de Sassevaart opnieuw in de belangstelling. In 1823 beslist Koning Willem I om de Sassevaart te verlengen tot Terneuzen. In Terneuzen worden hiervoor twee sluizen gebouwd. Het zeekanaal was toen 24 meter breed. Een ingewikkeld waterwegennetwerk verbindt het kanaal met de Gentse binnenstad en dus met de Schelde en de Leie.

Naarmate het scheepvaartverkeer en de havenactiviteiten toenemen, wordt het zeekanaal aangepast aan de nieuwe noden. In de loop der jaren wordt het kanaal meermaals verbreed. Bochten worden rechtgetrokken en nieuwe bruggen gebouwd. In de jaren 1960 volgen grote infrastructuurwerken met de verdieping en verbreding van het kanaal, het bouwen van sluizen en het graven van nieuwe dokken. Het kanaal Gent-Terneuzen is vandaag overal ongeveer 200 meter breed en heeft een totale lengte van 32 kilometer, waarvan 15 kilometer op Belgisch grondgebied.

Het kanaal van Gent naar Terneuzen was vroeger maar 50 meter wijd. Je kon er over smijten met een steen. Wie goed kon smijten, kon dat.

KAART GENTSE KANAALZONE.
PROJECT GENTSE KANAALZONE.
2007

Evolutie van het kanaal Gent-Terneuzen

1880-1881: graven van de Voorhaven en het Houtdok

1900-1930: graven van het Grootdok met het Noord-, Midden- en Zuiddok

1931: graven van het Sifferdok

1961-1968: verlenging van het Sifferdok

1966-1968: graven van het Petroleumdok

1968: inhuldiging van een nieuwe zeesluis in Nederland, aangepast aan de afmetingen van moderne naoorlogse zeeschepen. Ook het kanaal zelf werd aangepast aan schepen met een groter laadvermogen

1970-1971 / 1975-1978: graven van het Rodenhuzedok

1996-2005: graven en inhuldiging van het Kluzendok

Het kanaal Gent-Terneuzen maakte van Gent de derde grootste haven van België, na Antwerpen en Zeebrugge. Vandaag werken Vlaanderen en Nederland samen om de toekomst van het kanaal Gent-Terneuzen en de maritieme toegang die dit kanaal biedt, grensoverschrijdend aan te pakken.

Zandeken is geen alleenstaand geval. De geschiedenis toont aan dat er al heel wat wijken zijn verdwenen voor de uitbreiding van de Gentse haven en het kanaal Gent-Terneuzen.

2.2. DE GENTSE KANAALZONE

Ik zat in mijn voorlaatste jaar ingenieur. Het was op mijn tweeëntwintigste verjaardag, op 21 juni 1970, dat de postbode rond kwam met aangetekende brieven waarin stond dat de grond industriezone zou worden. De bedoeling was om op de plaats van de dokken de fabriek van Volkswagen te planten die nu in Brussel-Vorst staat. Toen dit niet doorging, was het een lange tijd stil terwijl iedereen toch wel aanvoelde dat het er niet meer zo veilig wonen was. De onzekerheid sloeg toe bij veel mensen en dit liet zich ook zien aan het onderhoud van de huizen. Enkel de hoogstnoodzakelijke dingen werden nog opgeknapt.

De Gentse kanaalzone is een belangrijke locatie voor bedrijven die van het kanaal Gent-Terneuzen gebruik maken. Door haar centrale ligging en goede ontsluiting langs weg, spoor en binnenvaart is het ook een goede vestigingsplaats voor bedrijven die zorgen voor transport of logistiek. De Gentse kanaalzone verschaft werk aan ongeveer 66.000 mensen. Dit is meer dan 40% van de industriële werkgelegenheid in Oost-Vlaanderen. De overheid wil de economische toekomst van de kanaalzone veilig stellen en versterken, daarbij rekening houdend met de leefbaarheid van de kanaaldorpen en met aandacht voor de nog aanwezige natuur en landbouw.

KLUIZENDOK.
FOTO EVY MENSCHAERT, 2006

INDUSTRIE IN DE SNEEUW.
FOTO EVY MENSCHAERT, 2006

Om de groei van de Gentse Kanaalzone in goede banen te leiden, maakten de partners van het Project Gentse Kanaalzone (de Vlaamse overheid, het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen, het Gentse Havenbedrijf, de stad Gent en de gemeentebesturen van Evergem en Zelzate) samen met vele andere betrokkenen een plan. In dat plan staat hoe de Gentse kanaalzone kan evolueren. Er worden concrete acties rond leefbaarheid, economische ontwikkeling en ontsluiting van het gebied aan gekoppeld. Zo is de uitbouw van het Kluzendokcomplex een concrete actie die de economische bedrijvigheid in de Gentse Kanaalzone verder zal ondersteunen en verhogen.

Vanaf het moment dat we hier zijn komen wonen, in '75, hebben we altijd rekening gehouden met de kans op onteigening. Achteraf bekeken niet zo slim, we hadden er niet zoveel rekening mogen mee houden. Bij de eerste communie van onze zoon hebben we de keuken vernieuwd. Dat was toen nog met een pomp en een kast die in het plafond was gebouwd. De mensen zeiden toen: "Maar jongens, wat jullie nu nog doen!" Chance dat we dat toch gedaan hebben, want we hebben er nog meer dan 20 jaar plezier van gehad. En in '97 hebben we alle ramen en deuren vervangen, de oude waren 60 jaar oud en versleten. Intussen zitten ze er ook al bijna 10 jaar in. Je kan zo blijven uitstellen.

2.3. ZANDEKEN WORDT KLUIZENDOK: DE FEITEN

Op 6 juli 1994 keurt de Vlaamse Regering het project Kluizendok goed. Dit project omvat de uitbouw van een nieuw dok op de linkerkanaaloever en de aanleg van een aansluitend bedrijventerrein. Het nieuwe dok behoort volledig tot het Gentse grondgebied. Het bedrijventerrein situeert zich deels op Gents en deels op Evergems grondgebied.

In oktober 1998 beslist de Vlaamse regering in samenspraak met het Havenbedrijf Gent om ook de wijk Zandeken op te nemen in het onteigeningsplan voor het Kluizendokcomplex. De Vlaamse Regering zet in 2003 het licht definitief op groen om te starten met de bouw van het Kluizendokcomplex. Een sociaal bemiddelaar wordt aangesteld die op basis van een sociaal begeleidingsplan de bewoners begeleidt en zo als tussenpersoon tussen de beleidsactoren en betrokkenen optreedt.

Begin 2004 worden de officiële onteigeningsplannen en het onteigeningsbesluit goedgekeurd en vindt een informatievergadering plaats voor de eigenaars en bewoners van de wijk. De onteigening van Zandeken verloopt in verschillende fasen. De laatste fase (sinds eind 2006) betreft het centrum van de wijk, waar de meeste inwoners wonen. Dit om hen voldoende tijd te geven om in een nieuwe huisvesting te voorzien. Normaalgezien zullen alle woningen, wegen en andere infrastructuur afgebroken zijn tegen oktober 2008. In de maanden nadien zal de wijk volledig opgespoten worden met zand. In de loop van 2009 wordt het gebied verder uitgebouwd tot industrieterrein. Zand over Zandeken.

WEERSPIEGELING.
FOTO ERIC SCHAUVLIEGE, 2006

KANAALDORP

Een schoon kanaaldorp heeft niet te klagen
Langs vuil water dat brengt goud
Vooruitgang en 't goe leven
'T es mee geen keitjes dat ge een huizeken bouwt
Industrie wil zeggen werk
En dat houdt de werkmán sterk
'T einde van de maand ze mogen der liggen
En niet liggen zagen over dat beetje last
Een economisch paradijs
Maar de mens betaalt de prijs

'T es hier al toch naar de kloten
Mens en milieu zogezegd gelijk
Maar ge moogt mij vrij geloven
Industrie, ze worden stinkend rijk!

Terdonk wat schiet er nog over
'T Pachtgoed en de Geuzenhoek al lang verkocht
Het Hultjen is al aan de kant en Avrije ligt al onder 't zand
Callemansputte dat moet weg
Het Executieoord geen mens die daar nog schreeemt
Ze hebben het gewoon verlegd
Doornzele ligt in de tang en de Lourdeshoek stond niet lang
Evergem in twee gebracht en Langerbrugge al lang versmacht
Voor het oog een hoop zand twee meter hoog
Het Zandeken zijn zwanevang dat is de vooruitgang!

'T es hier al toch naar de kloten
Mens en milieu zogezegd gelijk
Maar ge moogt mij vrij geloven
Industrie, ze worden stinkend rijk!

Rik De Baerdemaeker

3. ZAND EROVER!?

LUCHTFOTO.
FOTO EYV MENSCHAERT, 2006

Zand erover!? De wijk Zandeken verdwijnt van de kaart, maar vele verhalen, beelden en herinneringen blijven over. Victoria Deluxe en Cultuurcentrum Evergem tekenden de verhalen op, digitaliseerden oude foto's en brachten de evolutie van deze wijk in beeld. Beleef de sfeer van het Zandeken aan de hand van de getuigenissen van de (ex-)bewoners: het dagelijkse leven, de kermis, de cafés en andere herinneringen van deze leefgemeenschap.

3.1. 't Was overal scharre

't Zandeken was berucht om zijn cafés. Er waren er heel wat vroeger. De Nachtegaal, Zandekens Molen, café Budapest, de Reisduif, bij Ward, bij Pier Van Hecke, café Sportwereld, bij den Hollander,... De cafés werden meestal bij de naam genoemd van diegene die het café open hield.

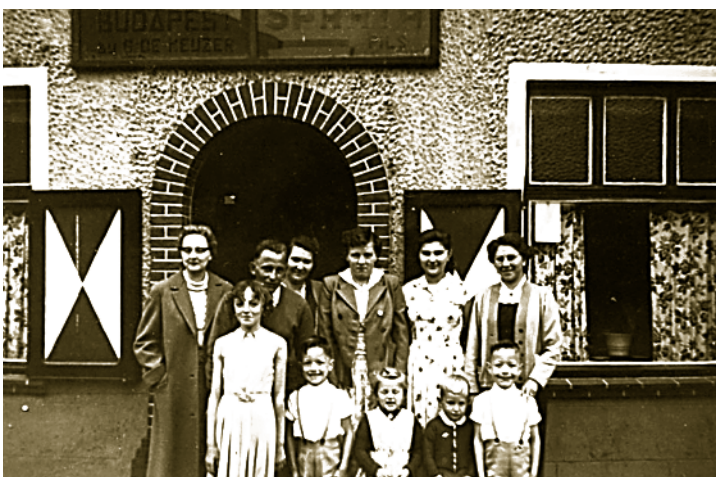
De café bij ons was café Budapest. Daar was er altijd veel volk, de fietsen lagen tot op de kasseien. Er was het meest volk toen mijn oudste zussen daar nog waren, al de mannen kwamen kijken. Ik heb ook veel achter de bar gestaan. Naast ons was er nog een café, bij Pier Vandamme. Pier Vandamme was een kleermaker. Dat was daar dus een winkel van stof, van vanalles, en ook nog een café.

CHRISTIANE IN CAFE DE NACHTEGAEL.
FOTO VIA CHRISTIANE VANKERCKVOORDE.

CAFE ZANDEKENS MOLEN.
FOTO VIA FAMILIE VAN DE STEENE.

FAMILIEPOTRET VOOR CAFE BUDAPEST.
FOTO VIA CLARA DE KEYZER. 1956

STRAATBEELD MET GODELIEVE.
FOTO VIA GODELIEVE DE KEYZER. 1963

JOHAN VAN DER PULST VOOR CAFE DE
NACHTEGAEL.
FOTO VIA CLARA DE KEYZER. 1971

In het café van de Mortiers gingen de boeren om hun haar te knippen en zich te laten scheren. Ik zie het nog altijd voor mij. Hoe die café noemde weet ik niet meer, maar het was dé café van 't Zandeken. Wat wil je, er liepen daar drie jonge dochters!

In de hoek van ons café De Nachtegaal stond er een jukebox en in het midden stond er een biljart. Tijdens de kermis zat Smetjen daar altijd accordeon te spelen. Aan de toog was er een gordijntje waarachter de fles jenever stond. Op een dag kwamen de douaniers binnen. Met onze voet schoven we dat gordijntje toe zodat je de jenever niet meer zag staan. Een kwartier nadien zeiden de douaniers: "Ge moet uw fles jenever niet wegsteken, we hebben ze gezien." En dan zijn ze naar de keuken gegaan en hebben ze een jenever gedronken. Dat waren nog eens goeie douaniers!

Mijn vader was een echte duivenliefhebber en speelde graag met de duiven. Meestal werden deze ingekorfd op 't Zandeken bij Pier Vandamme. De duivenmelkers kwamen van ver naar het café met hun manden op de fiets om de constateur binnen te brengen. Dat was de wekelijkse drukte op 't Zandeken, ze kwamen door de landwegels met hun fietsen. Dan werden de afstanden en de tijden berekend. Dit gebeurde veelal door mijn vader, hij was er voorzitter van de duivenmaatschappij 'Door Eendracht Sterk'.

AUGUST BOBELIJN IN ZIJN DUIVENTIL.
FOTO VIA MARGARETA BOBELIJN. 1964

De eerste televisie van 't Zandeken stond in een café, dat was op de dag van het huwelijk van de koning, iedereen was er dan om te kijken. Pier Vandamme had een beetje later ook een tv. Heel de buurt ging daar naar een serie kijken ('Schipper naast Mathilde'). Dat was één keer in de week, niemand had een tv en dus zat iedereen samen. Ook was er maar één telefoon, bij Van Hecke. Als je moest bellen, moest je naar daar gaan.

BESTUUR DUIVENMAATSCHAPPIJ
DOOR EENDRACHT STERK.
FOTO VIA ROGER VANHYFTE. 1978

De scharre was geen café maar een plek buiten. Op die plek stond een grote notelaar waar de mensen op zomeravonden samenkwamen, ze zaten er te kaarten en dronken een pintje. Er werd daar vaak naartoe gegaan na het werk. Niettemin was het vroeger overal een beetje scharre. Er was geen televisie en de mensen gingen vaak buiten zitten. Aan de mulderij lag er een steen, de molensteen, waar in de zomer ook iedereen uit het gebuurte samenkwam om een babbel te slaan en een jeneverke te drinken.

Constateur: het toestel dat de reistijd van de duiven berekent
Mulderij: maaldertij

GROEPSFOTO VAN CAFE ZANDEKENSMOLEN.
FOTO VIA CLARA DEKEYZER, 1940

HULDIGING KEIZER VAN DE SCHIETING
VOOR CAFE DE NACHTEGAEL
FOTO VIA LORA MORTIER

DE SCHARRE.
FOTO VIA ROGER VAN HYFTE, 1910

3.2. ZANDEKENKERMIS

Kermis! Ik ging op vrijdag, zaterdag, zondag, maandag en dinsdag. Dat was de eerste zondag van juli. De kermis kwam eerst naar Kluizen en de zondag erop naar Zandeken. We liepen die als kind tegemoet. Een week voor de kermis was iedereen druk bezig, de straat werd gekuist, de haag werd gesnoeid en het onkruid werd gewied. Iedereen deed een extra effort.

Het was er altijd heel plezant. Je zag er nog eens iets, je ontmoette er buren en vrienden. Het was een fameuze kermis met heel veel volk. Eigenlijk hielden de mensen zelf kermis. Ze nodigden iedereen uit die was uitgezwemd, een echte familie-kermis. Het is nog geweest dat moeder 's nachts kookte voor de hele familie die kwam, omdat het overdag te warm was en wij toen nog geen ijskast hadden.

Toen de koers nog passeerde, kon er veel volk langs de baan staan. Eén van de hoogdagen was het Belgisch kampioenschap van de beroepsrenners dat in Zandeken passeerde. Toen zag het zwart van het volk. De wielrenners kwamen enkele dagen op voorhand het parcours verkennen. Van Steenbergen en Van Looy, dat waren idolen die voet op Zandeken zetten!

GROTE PRIJS OCTAAF HEYVAERT.
FOTO VIA LORA MORTIER, 1944

In het begin was de kermis nog niet in een tent, wel in de cafés. De mensen gingen al zingend van het ene café naar het andere. Zandeken telde negen cafés. Toen die stuk voor stuk verdwenen, hebben wij met een paar aan de alarmbel getrokken en het wijkcomité opgericht. We organiseerden schieting, gaaibol, krulbol, zoektocht, koers en voetbal. Zandeken had een eigen voetbalploeg en elk jaar speelden ze een derby tegen Kluizen. Eigenlijk voetbalden ze maar één keer per jaar! Maar die derby, dat leefde hier.

SCHIETING AAN CAFE ZANDEKENSMOLEN.
FOTO VIA CLARA DEKEYZER, 1930

FC ZANDEKEN
FOTO VIA GERAARD BAIJWENS, 1942

Na verloop van tijd hebben we een tent opgezet en dat was een groot succes. Willy Sommers en Jo Vally hebben hier nog gespeeld. Na vijf dagen waren we dan kapot: dansen, rondlopen, veel drinken en niet veel slapen. Dat was zo in die tijd. Ooit hebben we hier eens een zeskamp gedaan, met volksspelen. Daar kwam ontzettend veel volk op af. Daarna ging iedereen naar de tent en die zat direct stampvol. Voeg daarbij nog eens een goed orkest en het was een geslaagde avond.

Het eerste jaar dat we de kermis in een tent organiseerden was moeilijk en de mensen kwamen niet buiten zoals ik het had gewild. Ik heb dan al de namen van de mensen opgeschreven en uitgeknipt. Die avond waren er prijzen te winnen als ik hun naam uit de ton trok. Dat was een lokmiddel. Niet iedereen kwam daar op af, maar de mensen vertelden er achteraf over en het volgend jaar was iedereen er als de kippen bij.

De mensen van verschillende dorpen kenden elkaar door de verscheidene kermissen. Jongens en meisjes ontmoetten elkaar op die kermissen, een beetje zoals ze nu naar parties gaan. De meisjes moesten om half tien thuis zijn. En als je als jongen kennis had, dan moest je ook naar huis. Als de mannen bleven plakken, zou het afgeraakt zijn. Toen ik en mijn lief al kennis hadden, bracht ik haar thuis. Om naar mijn eigen huis te rijden, moest ik weer langs de kermis passeren. Maar ik ging niet meer terug, ik reed recht naar huis!

ERTVELDE - KLUIZEN ZANDEKENKERMIS 2005

(ALLERLAATSTE KERMIS OP DE WIJK)

➡ **VRIJDAG 1 JULI 2005** ⬅

om 19.45 u. : **7° QUIZAVOND** - Onder leiding van Patrick Audenaert.

Wie wordt de quizkampioen van het Zandeken ? - Ploegen van 4 personen - Iedereen heeft prijs.
Deelnemersprijs per ploeg € 15 - Inschrijven tot 30 juni bij François Rogier, Zandeken 29, Kluzen, tel. 09 253 08 91
of via rekeningnummer 751-2013031-30 met vermelding van naam quizploeg Zandeken.

➡ **ZATERDAG 2 JULI 2005** ⬅

7° SNEUKELTOER

VERTREK : Foonstant tussen 13 u. en 14.30 u. - **DEELNAMEPRIJS : € 8 p.p. - Kinderen tot 12 jaar : € 5**

INSCHRIJVINGEN : Frank De Sy, Huiltjen 24, Kluzen, tel. 09 253 15 89, fax 09 253 15 94

Door overschrijving op rekeningnummer 737-0149110-64 m.m.v. deelname sneukeltoer Zandeken met ... personen vóór 24 juni 2005.

om 21.30 u. : **SHOWAVOND MET** (GRATIS inkom)

EDDY & MARINA WALLY

➡ **ZONDAG 3 JULI 2005** ⬅

om 14.00 u. : **VLEESKAARTING** - Inleg : € 1 - Winnaars : € 2,5 waardebon - Alle tafels weg.

om 18.30 u. : **BARBECUE** - Prijs per persoon : € 12 alles inbegrepen behalve dranken.

Kinderen tot 6 jaar GRATIS. Kinderen van 6 tot 12 jaar : € 8
Inschrijvingen tot 30 juni bij Van Waas/Anoine, Zandeken 42, Kluzen, tel. 09 344 75 05

om 20.00 u. : **BIJESCHAVOND** - Waardeloze prijzen - Prijzentafel : ± € 750

In het kader van
**VLAANDEREN
FEEST!**

➡ **MAANDAG 4 JULI 2005** ⬅

om 17.30 u. : **KERMISMAALTIJD** - zie aparte uitnodiging

In het kader van
**VLAANDEREN
FEEST!**

om 14.00 u. : **5° JEUGDBOLLING BK8 JUNIORENOUP 'DE EECLONNAAR'** - GRATIS - € 75

om 17.00 u. : **KINDERFUIF - D.J. Peter Van Praag** - GRATIS inkom

om 20.00 u. : **RECEPTIE** - ter gelegenheid van de allerlaatste kermis.

om 21.00 u. : **NACHT VAN HET ZANDEKEN - D.J. Peter Van Praag**
GRATIS INKOM - Gedurende de avondom het uur GRATIS TOMBOOLA voor de aanwezige inwoners van de wijk Zandeken

Samenstelling: Franck Zandeken, 42 Zandeken, Kluzen

Samenstelling: Franck Zandeken, 42 Zandeken, Kluzen

DRUKKERIJ VAN HYPER 5554
Tel. 09 244 72 00 - Fax 09 244 72 11
Sint-Andrijsstraat 55, 9940 Kluzen

BROOD- en BANKETBAKKERIJ
FRANKLIN QUIVREUX
PASTOORSHOEK 7 - 9940 KLUIZEN - Tel. 09 357 33 72

AFFICHE ZANDEKENKERMIS.
VIA ROGER FRANCOIS

RAAK!
FOTO VIA LORA MORTIER. 1970

AUTOSTUNTEN BIJ WARD.
FOTO VIA JOHNY VAN DE STEENE. 1981

KERMISKOERS.
FOTO VIA ROGER FRANCOIS. 1997

3.3. SNELVERVOER IN ALLE RICHTINGEN

Banen zoals nu, dat bestond toen nog niet, dat waren kasseien. In die tijd moesten we vier keer per dag heen en terug naar school in Kluizen op onze klompen op de kasseien. Een bolhoedje zeiden ze daar tegen een kassei.

Wij woonden aan een kasseiweg met een grindfietspaadje, een beetje zoals in Parijs-Roubaix. Ik herinner mij nog toen ze de baan van Kluizen naar Zandeken legden. Als kind vond ik dat heel speciaal. Wij stonden met open mond te kijken naar die grote werken op het Zandeken. Dat was precies een autostrade!

Later gingen we met de fiets. Elke middag kwamen we naar huis eten. Behalve als het sneeuwde, dan gingen we met de bus en moesten we ook een hele dag op school blijven, en maar wenen...

Met de fiets moesten we geen grote straat oversteken, we gingen gewoon langs 't land. Dan gooiden we onze fiets langs de kant en speelden we in de maïs, en maakten er huisjes in tot we er weer uitgejaagd werden door de boeren.

Louis Matthijs was gekend op het Zandeken want hij had zich een camionneke gekocht, na een avontuur in Amerika. Wanneer de kinderen naar school gingen, konden ze door te lopen dat camionnetje bijhouden, zo snel reed dat maar. Ze hingen zich achter aan dat camionneke en hij geraakte niet meer verder. Er werd daar wreed mee gelachen, maar hij had toch een auto! Matthijs had ook een cafeetje op Zandeken en op het uithangbord stond: "Louis Matthijs: snelvervoer in alle richtingen".

TAXI VAN DURME.
FOTO VIA ANTOINE VAN DURME. 1954

Ik ben ook nog naar school gegaan met de trein van Terdonk naar Zelzate, dat was in 1956-57. Kort daarna is de trein opgegeven en zijn de bussen gekomen. Om naar Gent te gaan was er een tram, gans mijn jonge leven was dat met het mazoutje. Dat was een tram van Bassevelde naar Gent, naar het Rabot, die op mazout reed. Daarna kwam er een elektrische tram tot in Evergem. De eerste auto was van meneer de burgemeester Emiel Vandesteene, de tweede was van zijn zoon.

In de Hoogstraat woonde Van Durme, dat was een taximan. We konden het ons dan permitteren om een ganse dag naar Antwerpen te gaan. Hij bleef de hele tijd ter beschikking. In die tijd kostte dat bijna niets.

WESTLANDIA
FOTO VIA ROGER VAN HYFTE. CA. 1950

BAKKER BOBELIJN
FOTO VIA MARGARETA BOBELIJN. 1964

BLOEMISTERIJ VAN DE STEENE
FOTO VIA JOHNY VAN DE STEENE. 1940

RAYMOND HELSENS.
FOTO VIA CLARA DEKEYZER. 1940

3.4. OVER KOETJES EN KALFJES

Het hof was in die tijd een omwald hof. Tot 1935 was er rond het hof een wal van 4 à 5 meter. Het huis was een typisch groot Vlaams boerenhuis. Het bestond uit het achterhuis waar de pompsteen, de afromer en de karn stond. Onderin was de kelder. Boven de kelder was de voute, traditioneel de slaappleats van de ouders. In de keuken was er een Vlaamse schouw met daarin een Leuvense stoof en daarnaast een bakoven. De voorplaats werd slechts enkele keren per jaar gebruikt, vooral bij de varkensfeesten. Aan de hoevekant waren er twee slaapkamers. In de verste sliepen de meisjes, in de eerste sliepen de grootouders. De jongens sliepen samen met de knechten op zolder.

Aan het huis stonden aan de linkerkant de varkenskoten en het braskot en aan de rechterkant het sjeeskot, dus ook reeds in die tijd was de garage aan het huis. De schuur was gedekt met riet, een typische Vlaamse schuur. Helemaal rechts was het karrekot met daarnaast een runderstal en een paardenstal voor de paarden met veulens. Daarachter was den tas. In den tas werd het graan dat binnen kon getast om nadien te dorsen. Naast den tas was de dorsschuur en links van de dorsschuur was de eigenlijke paardenstal met achteraan de maalterij. Boven de paardenstal was er een slaappleats voor de paardenknecht. Daarnaast was de koestal met langs de ene zijde de melkkoeien en aan de andere zijde de runderen. Aansluitend was de voederstal met achteraan het kalverkot. De koestal was verbonden langs een gangetje naar wat vroeger de schaapstal was. Nu is dit de mestbocht. Die mestbocht lag dieper en daar kon het stalmest voor de hele winter in. Voor het uitvoeren van de mestbocht kwamen de boerenzonen uit de buurt helpen. Zij kregen 100 frank per dag en mochten ook blijven eten. In het hele schuurcomplex was er plaats voor ongeveer 20 tot 25 dieren en dat was het dan. Daarmee moest men het doen. Maar dat was al een grote boerderij.

De boeren trokken naar elkaar toe want er was vroeger nog zoveel mechaniek niet. Boer zijn was een harde en ruwe stiel. Nu gebeurt het nog af en toe dat de boeren samen werken, toen was dat zo goed als dagelijks. Werk waarvoor je vroeger zeker met 10 man moest zijn, wordt nu door een boer alleen gedaan. Alle hulp was dus welkom en iedereen deed dat voor een bak bier en een portie frieten achteraf. Zelfs om een koe te verlossen moest je met meerdere mannen zijn. Alle bedrijven hadden meer dan 40 koeien, dus dat was iedere nacht opstaan om bij de één of de ander te gaan helpen met een koe die moest kalven. Daarna is de kalfmachine en de keizersnede opgekomen. Als de kalving gedaan was, ging iedereen in huis en werd er een dreupelke gedronken

FAMILIE ROEGIERS.
FOTO VIA GHISLAINE ROEGIERS, 1960

PORTRET VOOR EEN HOOIOPPER.
FOTO VIA LORA MORTIER.

AAN HET WERK IN HET HOOL.
FOTO VIA GHISLAINE ROEGIERS, CA. 1960

FAMILIE ROEGIERS.
FOTO VIA GHISLAINE ROEGIERS.

want anders - zo werd gezegd - zou het kalf niet willen drinken. En dit kon al eens uitlopen!

Een aantal families op Zandeken hadden één of meerdere knechten op het hof. Die hielpen bij het werk op de boerderij en op het land. Van boerderijen werd daarom ook wel gezegd dat ze een beetje als een sociale instelling waren. Mensen uit een armere thuis of met een probleem werden er opgevangen. Ze kregen eten, onderdak en werk. Nu zouden zo'n jongens in een instelling terecht komen.

De oogst was altijd een tijd van spanning. Het weer was de belangrijkste speler. Als door het slechte weer de haver tegen de grond lag, kon die onmogelijk worden afgereden met de maaimachine en bleef er niets anders over dan pikken. Ook nadat de maaimachine en de pikmachine hun intrede hadden gedaan, moest er nog veel gepikt worden met de hand. In ieder geval moest men eerst handmatig een gang pikken in het veld, want de pikmachine kon niet door het koren rijden. Het koren werd één voor één met de hand gebonden in schoven. De hele familie werd daarvoor ingeschakeld. Naarmate het werk vorderde, werden de schoven in rijen gelegd en gestuikt. Gerst, haver en tarwe werden in kapellen gestuikt in een zo recht mogelijke bedde. Bij de rogge werd er bovenop nog een schoof ondersteboven gebonden om het lange roggestro stevig te houden. De rest van het stro werd met een grote raak samengeraakt en opgestapeld tussen de stuiken. Na het stuiken werd het land geploegd en het loof gezaaid. Na ongeveer 10 dagen werden de schoven opgeladen en in een opper samen gezet. Hier stonden ze te wachten op de rondrijdende dorsmachine. In de winter werden de oppers gedorst naarmate er stro of graan nodig was.

Het was zwaar werk, maar de gezelligheid en het ongedwongen leven maakten het leven aangenaam. Tegen drie uur in de namiddag werden de boterhammen op het veld gebracht en werd er in alle rust een boterham gegeten met een schelle vetten buik. Het vet buikvlees was bijna het enige weekdaags vlees, het werd gespaard voor de oogstperiode want dan had men kracht nodig.

Door het werk op het land kregen we veel belangrijke waarden mee: respect voor de natuur, respect voor hoe je iets opbouwt, respect voor iets levends, respect voor oudere mensen. Tegen ouders en grootouders moesten we niet zagen, zij mochten in de mooiste zetel zitten,... Ook vriendschap was heel belangrijk. En met simpele dingen tevreden zijn. Een spekke, dat was een feest voor ons.

De elektriciteit had zijn intrede gedaan en voor het eerst konden wij naar de radio luisteren. De radio hing hoog aan de muur en wij stonden op een

stoel om naar de radio te luisteren. Er waren af en toe geheime uitzendingen, maar meestal waren die gestoord en wij konden er niets van opvangen. Op een zondagmorgen, het was mijn beurt om thuis te wachten terwijl het hele gezin naar de vroegmis was, stond ik op de stoel om naar het nieuws te luisteren en ik hoorde: "De BBC spreekt tot de Belgen. De Duitsers hebben de Belgische grens overschreden, ze zijn al in de omgeving van Luik." Elke dag kregen wij via de radio meer en meer inlichtingen. De Belgische soldaten zaten al zonder dat wij het wisten in de loopgraven langs het vaardeken. Op de hoven dolven de soldaten loopgrachten. De boeren maakten putten en onderstanden voor hun eigen gezin om zich te verzekeren. Om een onderstand te bouwen maakte men ergens een vrij ondiepe put beschut door struiken of bomen en daar rond bouwde men een grondmuur, die bestond uit opgevlude aardappelzakken met aarde. Dit deed dienst als schuilplaats.

Alle boeren moesten aan de Duitsers aangeven hoeveel koeien ze hadden omdat ze een deel van hun melk moesten afgeven. Iedere boer met drie koeien gaf er natuurlijk maar twee aan. Had je zeven koeien dan gaf je er maar zes aan. Maar de Duitsers kwamen dit controleren. Je moest dus echt je koeien wegsteken. Boer Emile ging overdag met zijn koeien in de put zitten zodat ze uit het gezichtsveld van de Duitsers stonden. Die put bevond zich in het midden van de weide en deed dienst als drinkput voor de beesten tijdens de zomer, wanneer het water heel wat lager stond dan in de winter. Nu heb je van die geboorde drinkputten, maar vroeger werden die putten tot op 2,5 meter diepte uitgegraven. Het had een grootte van twee kamers waarvan de middelste kamer dieper was. Als de Duitsers dan kwamen controleren, zagen ze de koeien niet. Op een avond, wanneer boer Emile naar huis aan het wandelen is, zien de Duitsers hem lopen met zijn koeien. "Was machst du mit diesen koeien" vroegen ze hem. Emile heeft zich uit de situatie kunnen redden door te zeggen: "Mach es behalten"[sic]. De Duitsers moeten verschoten zijn dat hij Duits kon en lieten hem gaan.

PAARDEN OP 'T HULTJEN.
FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

VERSTEENDE KOE.
FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

Braskot: de plaats waar de bras wordt bereid. Bras is voer voor varkens

Sjeeskot: de plaats waar de sjees wordt opgeborgen. De sjees is een rijtuig dat door paarden wordt getrokken

Tas: de plaats in de schuur waar het koren gestapeld wordt. Tassen is een manier van koren stapelen

Mestbocht: de overdekte ruimte waar de stalmest wordt opgeslagen

Stalmest: de mest die wordt gemaakt in de stal: een mengeling van stro en uitwerpselen van de koeien

Uitvoeren van de stalmest: een typische uitdrukking voor het wegvoeren van de mest naar het land

Schoven: samengebonden bussels koren

Stuik: een verzameling van vier tot zes schoven die tegen elkaar werden gezet om te kunnen drogen

Kapel: een verzameling van rechtopstaande schoven die tegen elkaar werden gezet om te kunnen drogen

Bedde: een afgelijnde strook grond

Raak: een hark

Opper: een ronde stapel waarin vrachten koren werden opgestapeld

Buikvlees: het vette vlees van de buik van een varken

Spekke: een snoep

Vaardeken: een beekje

3.5. DE HEREN WAREN BAAS

De Pachtgoederen, de Geuzenhoek, ... dat waren eigendommen van baron De Potter d'Indoye. Op het kasteel in de Waterstraat moesten we vroeger de pacht gaan betalen. Later is de pachtwet gekomen. De heren waren baas, je had niets te zeggen. Als je met kerstdag je pacht niet had betaald of je deed iets wat niet mocht, dan mocht je gaan.

In de bossen rondom werd er gepenst. Er waren veel stropers, een penser zoals ze toen zeiden in de volksmond. Iedereen deed dat eigenlijk een beetje, hoewel het wettelijk verboden was. Er stonden strenge straffen op, maar een konijn of haas was natuurlijk lekker. Vanaf het moment dat het slecht weer was, gingen we 's nachts het veld in en kwamen we terug met wat konijntjes en hazen. Wij waren niet zo bang om gestraft te worden. Behalve van baron De Potter d'Indoye, voor hem moest je oppassen. Als er een hof vrijkwam en er was een familie waarvan men wist dat ze pensers waren, dan maakten ze geen kans om de hoeve te bewonen. Pensers dat mocht niet. Ook waren er veel smokkelaars. Graan, aardappelen, dieren,... zijn dingen die hier veel werden gesmokkeld.

Vroeger was het de gewoonte dat voor iedereen die nieuw werd aangesteld, zoals een burgemeester of een pastoor, een stoet werd georganiseerd. Wanneer baron Guillaume De Potter d'Indoye werd ingehuldigd als burgemeester was er een stoet van hier tot in Kluizen!

HOEVE VAN FAMILIE VAN HOECKE.
FOTO VIA RENE VAN HOECKE.

TWAALFROEDEN.
FOTO JOHAN DE WITTE.

3.6. OVER BLOEMETJES EN BIJTJES

In het voorjaar waren de Puienmeersen een weelde voor het oog. Eerst waren er de boterbloemen, die het gebied omtoverden tot één geel landschap en tegen half mei was er de roze en purperen pracht van de pinksterbloemen. Dat waren de laatste. Eens deze uitgebloeid zou het al rap hooitijd zijn, die de eerste week van juni begon, juist gepast om het hooi tegen Kluisenkermis binnen te hebben.

De hooitijd was een feest voor het jonge volk. Het gemaaide gras moest 's morgens open geschud worden, 's namiddags werd het gekeerd en 's avonds werd het terug in hopen gezet. Tussen het werken door waren er grote tussenpozen. Als het goed weer was, zat iedereen samen om koffie te drinken en het gebeurde wel dat het genoenspeel en de koffiepauzes, stoei- en vrijpartijen werden. Het was dan ook niet vreemd dat geburen met elkaar trouwden of tenminste met elkaar gevreeën hadden. Veel jonge gasten van 't Hultjen en 't Zandeken hebben in de hooioppers duidelijk hun eerste liefdesles geleerd.

IN HET HOOI.
FOTO VIA JOHNNY VAN DE STEENE. 1951

De wilgentronken, die de Puienmeersen indeelden in lange smalle weiden, hadden vier functies. Drie daarvan waren door de boeren zeer goed gekend. Het afbakenen van ieders meers, houtopbrengsten om de zeven jaar en het droog houden van het gebied. Als de tronken in leven kwamen, slorpten ze het overtollige water op en in een recordtijd waren de meersen droog. De vierde functie was de geneeskracht van de bladeren van de wilgentronken. Als er een koe niet honderd percent in orde was, werd ze in de meersen gestoken. Ze zou er wel doorkomen. Men wist niet waarom, maar men wist wel dat ze er in de Puienmeersen doorkwam. De koeien aten van de wilgenbladeren die salicinezuur bevatten, hetzelfde product dat we nu in onze aspirientjes vinden. En inderdaad, de koe kwam erdoor.

DE MEERSEN.
FOTO MARC ROEGIERS.

De Puienmeersen lagen links van de Gavers en waren ingesloten door het Molenvaardeken en de zandrug van het Hultjen en het Zandeken. Sinds 1970 is dit gebied droog gemaakt door een afwateringssysteem. Vroeger stonden de lage meersen iedere winter onder water. Bij de minste vorst zat heel het gebuurtje op het ijs. In de zomer speelden de kinderen in het warme water.

ZWEMMEN IN DE MEERSEN.
FOTO VIA GHISLAINE ROEGIERS. 1970

Meers: een laag gelegen stuk weide

Genoenspeel: de verzamelnaam voor de geneugten die de boerenknechten en -meiden te beurt vielen tijdens hun rustpauze (zij namen één tot twee uur rust na het middageten)

3.7. DE KERKGANG

Het geloof en de kerk speelden een grote rol in ons leven. Het was ondenkbaar dat we op zondag niet naar de mis gingen. Weer of geen weer, het was de gewoonte dat iedereen naar de zondagsmis ging. Het meeste jong volk en de bazinnen, zo noemde men de boerenvrouwen, gingen naar de vroegmis. Die begon om halfzeven om – zo werd gezegd – iedereen de kans te geven nuchter de communie te ontvangen. Maar dan waren de vrouwen klaar met het melken en voederen van de beesten en konden ze tegen de middag terug thuis zijn om voor het eten te zorgen. De mannen gingen naar de hoogmis van 10 uur, dan was er nadien nog tijd om een boomke te kaarten.

Zowel voor de mannen als de vrouwen was de kerkgang een sociale gebeurtenis. De mannen zaten in de “Pelikaan”, nu de “Cluysenaer”, en de boerenvrouwen gingen gewoontegetroouw achter hun zondagse mastellen in de bakkerij bij Theofiel Willems. Ze kochten twee mastellen meer die ze samen opaten in de keuken van de bakkerij bij Martha. Ze had een kan koffie gemaakt en er was voor elk een tas koffie. Daar werd dan de ganse straat ondersteboven gekeerd. De komereplaats bij uitstek!

Ieder huis had zijn kapelleken, meestal boven de voordeur, en op de kast stond er steevast een lievrouwbeeld met een offerblokje erbij. Bij een aantal huizen op Zandeken stond er ook een kapelleken gemetst langs de straatkant, waar de hele buurt in de meimaand samenkwam om een patemoster te lezen. Wanneer iemand ziek was of bij een overlijden werden de kaarsen aangestoken en kwam men er samen om te bidden. Op mooie zomeravonden kwamen de grote mensen er ook gewoon samen om te babbelen.

Dat bidden in de meimaand en bij andere gelegenheden was eerder een sociaal gebeuren. Het christelijke had niet alleen een sociaal aspect, maar ook iets geheimzinnig, iets om schrik van te hebben. Iedere keer als de zendingpaters kwamen preken op Kluzen kon men zeker zijn dat er negen maanden later extra geboorten zouden zijn. Ik herinner mij één van die preken. Ik was toen 17 jaar en ik mocht van mijn vader ook een keer gaan luisteren. Als een donder galmdde die pater zijn stem door de kerk. Ik hoor het hem nog roepen van op de preekstoel: “Te vroeg stopzetten van de daad is kindermoord.” Gegarandeerd was er negen maanden later een babyboom!

Mastel: een zachte, ronde kaneelkoek met een gat in het midden

Komereplaats: de plaats waar veel geroddeld werd. Komereren betekent roddelen

Zendingpaters: geestelijken die door het bisdom werden uitgezonden naar de landelijke parochies. Het was hun taak om de dorpslieden te herinneren aan hun kerkelijke en Bijbelse plicht

4. DE LAATSTE DOET HET LICHT UIT

HIER HEBBEN WIJ ERGENS GEWOOND.
FOTO EYVY MENSCHAERT, 2007

Zandeken verdwijnt. Tegen eind 2008 zullen alle woningen, wegen en andere infrastructuur afgebroken zijn en wordt het gebied volledig met zand opgespoten. Zand over Zandeken.

De laatste bewoners verhuizen in de loop van de zomer van 2008. Van de zevenen-negentig gezinnen die er in april 2004 nog woonden, blijft het overgrote deel (vierenzestig gezinnen) in de gemeente Evergem wonen, vooral in het nabijgelegen Ertvelde (zevenendertig gezinnen) of in Kluizen (acht gezinnen). Dertien gezinnen zwermen uit naar Evergem-Centrum en drie naar Wippelgem of Sleidinge. Van de drieëndertig gezinnen die hun nieuwe thuis buiten Evergem hebben gezocht, wonen er dertien in Assenede en zes in Gent. De rest woont in andere Vlaamse gemeenten. Eén gezin verhuisde naar het buitenland.

Twee jaar geleden op de laatste Zandekenskermis zijn we allemaal nog eens samen gekomen, ook burgemeester Paul Van Grembergen was erbij, en hebben we afscheid genomen, van elkaar en van 't Zandeken.

Zandeken was het meest levendig juist voor de oorlog, eind jaren '30. Ze zouden moeten zeggen, Zandeken komt weer zoals vroeger, ik ga direct terug.

Hoe we op de verhuis zullen reageren, zal vooral afhangen van hoe mijn man zich voelt. Voor mij blijft alles een beetje hetzelfde, het huishouden moet ik daar ook doen, mijn job neem ik dus mee. Maar mijn man is alles kwijt, hij is landbouwer en heeft niets meer om mee te nemen. Enkel herinneringen. Het bedrijf niet. Dat is verleden tijd.

Het is toch bizar dat ze ergens anders natuurgebieden aanleggen en het Pachtgoed, het mooiste natuurgebied, laten ze verdwijnen.

Eens ik weg ben, zal ik zeker nog terug komen kijken. Ik weet ook van niets anders, ik ben hier geboren en heb hier altijd gewoond.

HET GOED TE ROZENDAELE, PACTGOED.
IN: DE VOS A., GESCHIEDENIS VAN
EVERGEM, 1994

Wij woonden in een groot huis, zes ramen aan de voorkant. Je zou het moeten kunnen opnemen en gewoon verzetten.

Voor de kinderen is het ook het verleden dat wordt uitgewist, de emotionele waarden. De meubelen kan je meenemen, maar de kamer niet.

Ik hoop dat iedereen een nieuwe thuis mag vinden, wat ze ook bestlist hebben, dat ze weer het geluk mogen vinden, dat ze weer vriendschap mogen vinden.

Elk jaar zullen we tijdens Kluizenkermis een receptie organiseren voor de oud-bewoners van de wijk om zo de sfeer van toen weer eventjes opnieuw op te roepen.

Alles is nu opgespoten en we weten nog ongeveer waar we hebben gewoond. Lange tijd stond er nog een stuk boom en toen wisten we het nog, maar nu is alles weg.

Je moet leren relativeren, alles een plaats geven en doorgaan. Dat is net hetzelfde als met verdriet, als je iemand verliest. Als je het geen plaats kan geven, blijf je er in stikken.

PRIKKELBAAR.
FOTO E.V.Y. MENSCHAERT, 2006

VAN DE KAART.
FOTO E.V.Y. MENSCHAERT, 2007

PLATTE RUST.
FOTO E.V.Y. MENSCHAERT, 2007

MIJN ZANDEKEN

Men wijk het Zandeken is zoveel veranderd
 en het Hultjen hoort er ook al niet meer bij.
 Waar de schepen straks worden vast geankerd
 daar waar ik ooit stond aan vaders zij.
 Waar we samen in het Vaardeken zwommen
 waar we als kind ooit speelden op de wei.
 Waar we altijd alle angst overwonnen
 waar we samen opgroeiden op de boerderij.
 Waar iedereen elkaar goed kende
 waar men altijd goed sprak over zen gebuur.
 Waar het landschap steeds men ogen verwondde
 waar we 's avonds zaten tegen de gevel van de schuur.
 Waar we 's morgens langs de wegels naar school reden
 waar we 's avonds samen keken naar de tv-buis.
 Dat hoort nu allemaal tot ons verleden
 en het Zandeken wordt nooit meer onze thuis.
 Zandeken ik mis je!
 Van jouw bestaan krijg ik nooit geen spijt.
 Zandeken ik mis je!
 Je was zo mooi in de zonneschijn.
 Zandeken ik mis je!
 Kon alles maar gewoon zoals vroeger zijn.

Patrick Roegiers

MIJN ZANDEKEN

Mijn Zandeken .....
is nu reeds ingesloten door de dijken
en zal tegen eind 2007 volledig moeten wijken.
Van de Lage Avrije is niets meer te bespeuren,
daar kunnen we alleen maar om treuren.
Zij die dachten, dat zullen ze toch niet menen,
maar helaas is het nu reeds van de landkaart verdwenen.
Iedereen heeft have en goed moeten verlaten,
want ondanks protest heeft het niet mogen baten.

Mijn Zandeken .....
dat het zo ver zou moeten komen,
heeft geen enkel mens durven dromen.
Men was reeds vele jaren op de hoogte van de plannen,
maar van hogerhand was alles reeds in kruiken en kannen.
Mijn Zandeken was een klein gehucht en heel actief,
wie kwam er niet naar de kermis met z'n lief,
Voor de voetbal, koers, bals, krullbol en zomeer,
dat doet nu toch wel heel erg zeer.

Mijn Zandeken .....
het begon reeds in de jaren zestig van de vorige eeuw,
niets kon baten noch gevloek noch geschreeuw.
Het kwam als een donderslag bij heldere hemel,
wat later ook bleek was het een grote kemel.
Met de onteigening in het zo rustig gelegen Pachtgoederen,
van de zeer mooie hofsteden welke ze lieten verloederen.
In het begin werd er van alles verteld over wat ze zouden lokken,
een autofabriek later waren het twee dokken.

Mijn Zandeken .....
jaren later zijn ze opgeschoven want de honger was groot,
voor de een het leven voor de andere de dood.
Nu was het Kapelleken aan de beurt,
want 'de hogere machten' hadden het goedgekeurd.
Stilaan werd het grondgebied Gent verlaten,
nu werd Evergem aan de onteigeningszucht overgelaten.
We mogen niet nalaten iedereen die reeds weg is te gedenken
en blijvend hen aandacht schenken.

Mijn Zandeken, mijn Zandeken heb ik hartelijk lief.

Urbain De Rocker
28 november 2006

PACHTGOED

Ik heb de plaatsen van mijn jeugd bezocht,
ik zag geen huis, geen stal, geen schuren,
geen spoor meer van mijn burens,
ik vond alleen maar wat ik in mijn dromen zocht.

'k Herken opeens die slingerende bomenrijen
met langs de kant de vijf bekende boerderijen,
die daar van oudsher neergezet en edel schoon
als parels prijken aan een kroon.

Zoals ik ze hoorde reeds als kind
hoor ik nog steeds de klokken luiden,
gedreven door de wind vanuit de Doornzeelse kerk,
die met ranke toren oprijst in het zuiden.

'k Ben zeker dat mijn hart zich niet vergist
als ik in de nevelen van de morgenmist
de broze stem weer hoor
van haar die mij het leven gaf en 't hare dan verloor.

Kon men helaas geen woestenberg verhinderen
de mensen blijven taaier dan de dingen,
want onsterfelijk is de geest van hen die leefden hier en gingen
en die ik door zal geven aan mijn kinderen.

Zo is 't verdwenen land voor immer mijn geliefde land,
mijn vaderland, mijn moederland, mijn broeder- en mijn zusterland,
mijn buremland van Zandeken en Avrijkenland,
mijn paradijselijke Pachtgoedland.

Gerard Ryckaert

MIJN HULTJEN

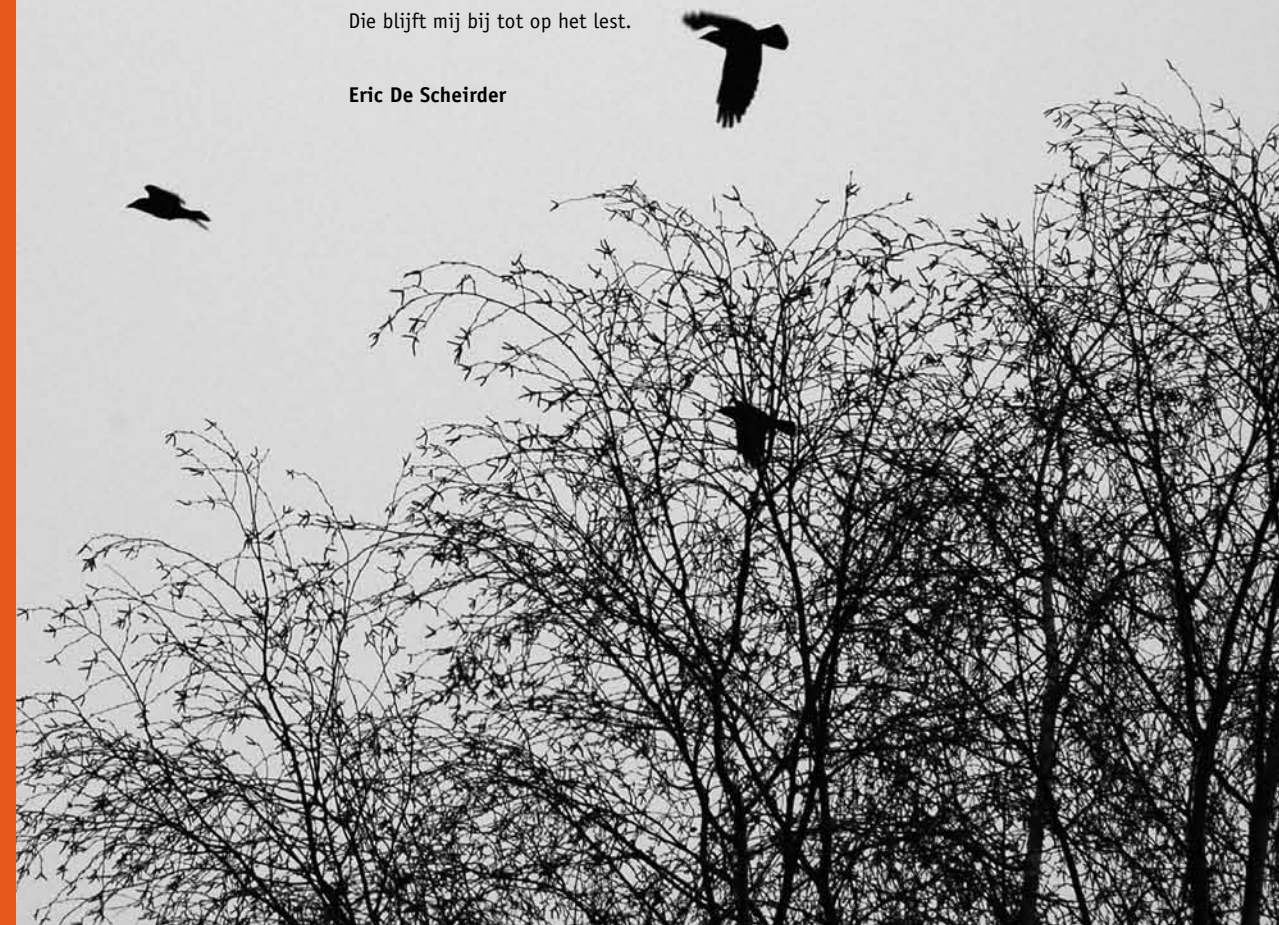
't Zandeken... maar van 't Hultjen klappen ze niet.
Nochtans hebben wij niet te kiezen.
En zullen weldra ons straatje verliezen.
En 't doet ons evenveel verdriet.

Aan mijn Hultjen, ik zal je missen, de morgenzon boven je gewas.
De melkkamion en de rust van de koeien.
De plaats waar ik mijn kinderen op zag groeien.
Het stukje thuis dat reeds van mijn ouders was.

Je nu hier zo te zien liggen als spookstad, verminkt, verlaten en ontvlucht.
Heb ik soms moeite je te herkennen.
Moet ik weemoedig aan stilte wennen.
En aan 't afscheid aan mijn eens zo bruisende gehucht.

En al kan ik mijn lot niet blijven verdagen
En vind ik dra een nieuw en waardig nest.
Toch zal d'herinnering aan mijn Hultjen nooit vervagen.
Die blijft mij bij tot op het leest.

Eric De Scheirder

ZAND OVER 'T ZANDEKEN

Ik weune al 60 joar op 't Zandeken
 Van voader op zeune
 Moar nau moekik verhuizen
 En ik weede nog altijd nie woar noar toe
 Misschien noar Ertvelde, Belzele
 Wibbegem of Kluzen
 Misschien noar Gent op een appartement

Ik zie zo geiren mij Zandeken
 Mijn lochting en da beetse groen
 Nau komen de fabrieken
 En doar es niet an te doen

We vliegen ier weg
 Wen't ier nau wel gehad
 De enen goa noar 't Kluooster
 En den anderen zit geslegen op zijn gat

Zand over 't Zandeken
 Zand in mij uogen
 Zand over 't Zandeken
 Den dweil geroakt nie mieer druoghe

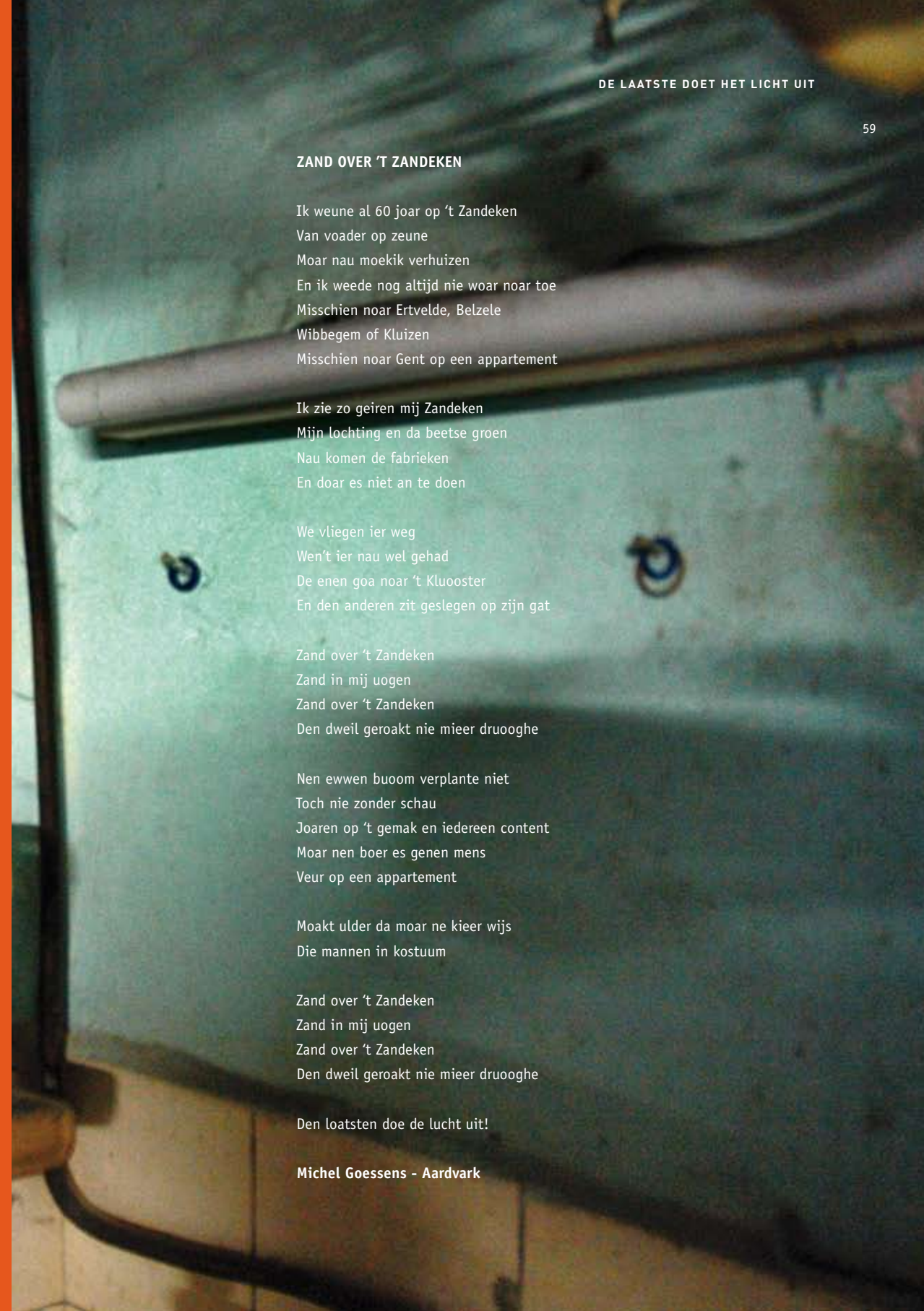
Nen ewwen buoom verplante niet
 Toch nie zonder schau
 Joaren op 't gemak en iedereen content
 Moar nen boer es genen mens
 Veur op een appartement

Moakt ulder da moar ne kieer wijs
 Die mannen in kostuum

Zand over 't Zandeken
 Zand in mij uogen
 Zand over 't Zandeken
 Den dweil geroakt nie mieer druoghe

Den loatsten doe de lucht uit!

Michel Goessens - Aardvark

BIBLIOGRAFIE

MONDELINGE BRONNEN

2005

ROELAND AELBERS. WILLY EN EDITH DE BAETS. MARC DE BLEECKERE. ANDRÉ DE RUBBEL. FRANK EN PASCALE DE SY. LIEVE CRUYPLANT.

MARIE EN MARCEL FRANKI. PETER MORTIER. ANTOINE NEYT. ETIENNE HAENEBALCKE. CHRISTIANA VAN BENEDEN. ANDRÉ VAN DE VELDE.

2006

DANNY BACZKOWSKI. DIRK, MARIA EN JULIEN BUYSSE. MAURICE, MARIA EN CHRIS DE CRAENE. FIRMIN EN CHRISTIANE DE KEZEL. ARSÈNE DE KEZEL. URBAIN DE ROCKER. KLARA DE SCHEIRDER. GHISLAIN GELDHOF. LUCIEN GELDHOF. ALEX ROEGIERS. CARINE ROEGIERS. GHISLAINE ROEGIERS.

HÉLÈNE ROEGIERS. KOEN ROEGIERS. MARC ROEGIERS. MARC, BRIGITTE EN OLIVIER ROEGIERS. PATRICK ROEGIERS. MARC RAEMONCK.

ANTOINE VAN DURME. RENÉ EN JULIETTE VAN HOECKE. GILBERT EN PATRICIA VAN HYFTE. ROGER EN BEATRICE VAN HYFTE.

2007

ANNA BOBELIJN. MARGARETHA BOBELIJN. WILLY BOGAERT. CLARA DE KEYZER. ERIC EN JENNY DE SCHEIRDER. ROGER EN CHRISTINE FRANÇOIS. LAURA MORTIER. CHRISTIANE VANKERCKVOORDE. JOHNNY VAN DE STEENE. JOSÉ, MIEKE, MICHIEL EN STEF VAN HEESVELDE. ANTOINE EN RITA VAN WAES.

SCHRIFTELIJKE BRONNEN

HET KANAAL. MARC ROEGIERS. 2005

SAMEN WERKEN AAN DE GENTSE KANAALDORPEN. GEBIEDSGERICHTE WERKING STAD GENT. NOTA NOVEMBER 2005

WEL-VARENDE KANAALZONE IN STROOMVERSNELLING NA DE SLUIS. PROJECT GENTS KANAALZONE. MEI 2007

CITAAT VAN THOMAS VERHAEGE. HET NIEUWSBLAD. 24 DECEMBER 2007

INTERNET

WWW.GENT.BE

WWW.GENTSEKANAALZONE.BE

POEZIE

KANAALDORP - RIK DE BAERDEMAEKER

MIJN ZANDEKEN - PATRICK ROEGIERS

MIJN ZANDEKEN - URBAIN DE ROCKER

PACHTGOED - GERARD RYCKAERT

MIJN HULTJEN - ERIC DE SCHEIRDER

TEKST LIED

ZAND OVER 'T ZANDEKEN - MICHEL GOESSENS / AARDVARK

Aardvark is een Evergemse muziekgroep. Ze zingen in het dialect van Sleidinge, een deelgemeente van Evergem.

BEELDVERANTWOORDING

COVER MARIE FRANKI. FOTO EVY MENSCHAERT. 2005

P.01 BRIEVENBUS. FOTO KOENRAAD DEBLAUWE. 2005

P.04 TOPOGRAFISCHE KAART VAN DE WIJK ZANDEKEN. KAART 14/5. TOELATING A2353. NATIONAAL GEOGRAFISCH INSTITUUT. WWW.NGL.BE. 1981

P.06 CHRISTIANE OP DE MOTO VOOR CAFE DE NACHTEGAEL. FOTO VIA CHRISTIANE VANKERCKVOORDE. CA. 1965

P.08 ZANDEKEN 100 JAAR TERUG. FOTO VIA HELENE ROEGIERS.

P.09 HET ZANDEKEN. POSTKAART VIA GERARD BAUWENS. 1908

P.10 WINDMOLEN IN DE MIST. FOTO ERIC SCHAUVLIEGE. 2006

P.11 JULIA EN HELENE ROEGIERS. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.12 HETE ADEM. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.14 STEUN IN VERLICHTING. FOTO KATRIEN LOMMEE. 2006

P.15 STRAATNAAMBORDEN. FOTO EVY MENSCHAERT. 2007

P.17 KAART GENTSE KANAALZONE. PROJECT GENTSE KANAALZONE. 2007

P.18 KLUIZENDOK. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.19 INDUSTRIE IN DE SNEEUW. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.20 WEERSPIEGELING. FOTO ERIC SCHAUVLIEGE. 2006

P.21 ZONSONDERGANG. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.22 DE BUREN ZIJN REEDS VERHUISD. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.24 LUCHTFOTO. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.25 CHRISTIANE IN CAFE DE NACHTEGAEL. FOTO VIA CHRISTIANE VANKERCKVOORDE.

P.26 CAFE ZANDEKENSMOLEN. FOTO VIA FAMILIE VAN DE STEENE.

P.26 FAMILIEPORTET VOOR CAFE BUDAPEST. FOTO VIA CLARA DE KEYZER. 1956

P.26 STRAATBEELD MET GODELIEVE. FOTO VIA GODELIEVE DE KEYZER. 1963

P.27 JOHAN VAN DER PULST VOOR CAFE DE NACHTEGAEL. FOTO VIA CLARA DE KEYZER. 1971

P.27 AUGUST BOBELIJN IN ZIJN DUIVENTIL. FOTO VIA MARGARETA BOBELIJN. 1964

P.27 BESTUUR DUIVENMAATSCHAPPIJ DOOR EENDRACHT STERK. FOTO VIA ROGER VANHYFTE. 1978

P.28 GROEPSFOTO VOOR CAFE ZANDEKENSMOLEN. FOTO VIA CLARA DEKEYZER. 1940

P.28 HULDIGING KEIZER VAN DE SCHIETING VOOR CAFE DE NACHTEGAEL. FOTO VIA LORA MORTIER.

P.29 DE SCHARRE. FOTO VIA ROGER VAN HYFTE. 1910

P.30 SCHIETING AAN CAFE ZANDEKENSMOLEN. FOTO VIA CLARA DEKEYZER. 1930

P.30 GROTE PRIJS OCTAAF HEYVAERT. FOTO VIA LORA MORTIER. 1944

P.31 FC ZANDEKEN. FOTO VIA GERARD BAUWENS. 1942

P.32 AFFICHES ZANDEKENSKERMIS. VIA ROGER FRANCOIS.

P.33 RAAK! FOTO VIA LORA MORTIER. 1970

P.33 AUTOSTUNTEN BIJ WARD. FOTO VIA JOHNY VAN DE STEENE. 1981

P.33 KERMISKOERS. FOTO VIA ROGER FRANCOIS. 1997

P.34 TAXI VAN DURME. FOTO VIA ANTOINE VAN DURME. 1954

P.35 WESTLANDIA. FOTO VIA ROGER VAN HYFTE. CA 1950

P.35 BAKKER BOBELIJN. FOTO VIA MARGARETA BOBELIJN. 1964

P.35 BLOEMISTERIJ VAN DE STEENE. FOTO VIA JOHNY VAN DE STEENE. 1940

P.35 RAYMOND HELSENS. FOTO VIA CLARA DEKEYZER. 1940

P.36 FAMILIE ROEGIERS. FOTO VIA GHISLAINE ROEGIERS. 1960

P.36 PORTRET VOOR EEN HOOIOPPER. FOTO VIA LORA MORTIER.

P.36 AAN HET WERK IN HET HOOI. FOTO VIA GHISLAINE ROEGIERS. CA. 1960

P.36 FAMILIE ROEGIERS. FOTO VIA GHISLAINE ROEGIERS.

P.38 PAARDEN OP 'T HULTJEN. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.39 VERSTEENDE KOE. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.40 HOEVE VAN FAMILIE VAN HOECKE. FOTO VIA RENE VAN HOECKE.

P.41 TWAALFROEDEN. FOTO JOHAN DE WITTE.

P.42 IN HET HOOI. FOTO VIA JOHNY VAN DE STEENE. 1951

P.43 DE MEERSEN. FOTO MARC ROEGIERS.

P.43 ZWEMMEN IN DE MEERSEN. FOTO VIA GHISLAINE ROEGIERS. 1970

P.44 VERLOREN GELOOF. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.46 ZAND EROVER!?. FOTO EVY MENSCHAERT. 2007

P.48 HIER HEBBEN WIJ ERGENS GEWOOND. FOTO EVY MENSCHAERT. 2007

P.49 HET GOED TE ROZENDAELE, PACHTGOED. IN: DE VOS A., GESCHIEDENIS VAN EVERGEM. 1994

P.50 PRIKKELBAAR. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.51 VAN DE KAART. FOTO EVY MENSCHAERT. 2007

P.51 PLATTE RUST. FOTO EVY MENSCHAERT. 2007

P.52 ZOLDERRAAM. FOTO EVY MENSCHAERT. 2005

P.53 WARME HUISELIJKHEID. FOTO EVY MENSCHAERT. 2005

P.54 DESOLAAT. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.55 KELDERRAAM. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.56 VOGELS. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.58 ZAND. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.60 POINT OF NO RETURN. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

P.65 ER BRANDT LICHT OP ZOLDER. FOTO EVY MENSCHAERT. 2006

COLOFON

ERFGOED LEEFT MEETJESLAND VERBEELDT ZAND EROVER!?

De reeks Erfgoed Leeft is een initiatief van Erfgoedcel Meetjesland.

Deze editie verschijnt naar aanleiding van het sociaal-artistiek project *Zand erover!?*

van Victoria Deluxe en Cultuurcentrum Evergem (2005-2007).

Meer info op www.zandeken.be

UITGAVE

COMEET/ Erfgoedcel Meetjesland

Van Hoorebekeplein 1 bus 4, 9900 Eeklo

erfgoedcel@comeet.be

T en F: 09 373 75 96

v.u. Frank Sierens

TEKST Liesbeth Maene, Evy Menschaert, Marc Roegiers, Sofie Vandaele

EINDREDACTIE Sandrine DeWilde en Sylvia Matthys (Erfgoedcel Meetjesland)

BEELDREDACTIE Evy Menschaert

KAARTEN project Gentse Kanaalzone, Nationaal Geografisch Instituut

VORMGEVING Quatre Mains (Maldegem-Donk)

DRUK Sint-Joris (Merendree)

WETTELIJK DEPOT 2008/11.065/3

ARTISTIEKE COÖRDINATIE VAN HET PROJECT Koenraad Deblauwe en Evy Menschaert

INHOUDELIJKE ONDERSTEUNING Els Buelens, Liesbeth Maene, Sofie Vandaele, Lynn Van Houtte en Dominique Willaert

MET MEDEWERKING VAN Hilde Blancke, Paul Chinitor, Eddy De Cnijf, Annick de Kezel, Vicky Devreese, Nele Dewulf, Jocelyn Dobbelaere, Ewoud Dutellie,

Saïd Henareh, Margot Gavel, Greta Gijssels, Lisa Goddeeris, Joelynn Lampasa, Servaas Lateur, Lize Meert, Peter Van Gampelaere, Karel Van Poucke,

Guy Van Temsche, Pieter Verhoeve, Ellen Vermeulen, Geert Verstraete, technische dienst Gemeente Evergem en alle vrijwilligers

MET BIJZONDERE DANK AAN alle bewoners en betrokkenen van de wijk Zandeken voor hun medewerking aan het project *Zand erover!?*

De Erfgoedcel Meetjesland wordt gesubsidieerd door de Vlaamse Gemeenschap en COMEET (Cultuuroverleg Meetjesland) door middel van een erfgoedconvenant.

De informatie en data in hoofdstuk 2 (citaten), hoofdstuk 3 en hoofdstuk 4 zijn afkomstig uit getuigenissen van bewoners en betrokkenen van de wijk Zandeken.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvuldigd of openbaar gemaakt door middel van druk, fotografie, microfilm of op welke wijze dan ook zonder voorafgaande toestemming van de auteurs.

